

Brifing N°2

Alıkonulmaların Önleyici İzlenmesi Bağlamında Görüşme Yapılacak Kişilerin Seçilmesi

1977 yılındaki kuruluşundan bu yana, İşkenceyi Önleme Derneği (APT) alıkonulma sırasında işkence ve diğer türlü kötü muamelenin önlenmesi için etkili ve bağımsız bir yolu olarak düzenli ve bağımsız biçimde izlenmesini savunmaktadır. Yeni hazırlanan Alıkonulmanın İzlenmesi hakkında Brifing Serisi, APT'nin öncü araştırma analizini ve diğer ortaklarının en iyi uygulamalarını dünya çapında ulusal ve uluslararası düzeydeki uygulamacılara sunmaktadır. Bu yayın, APT tarafından yayınlanmış olan *Alıkonulma Yerlerinin İzlenmesi: Pratik Bir Rehber*'de bahsedilen konuları tamamlamakta ve bunların daha ayrıntılı biçimde ele alınmasını amaçlamaktadır.

Serinin içeriği hakkında geribildirim, yorum ya da önerilerde bulunabilir ve bunları apt@apt.ch adresine gönderebilirsiniz.

Nisan 2009

Alıkonulmaların Önleyici İzlemesi Bağlamında Görüşme Yapılacak Kişilerin Seçilmesi

1. Bu brifingin kullanımı

Bu çalışma, işkence ya da diğer türlü kötü muamelenin önlenmesi için alıkonulma yerlerine ziyaret düzenleyen ya da bunu planlayan tüm örgütlerin kullanımına yönelik olarak tasarlanmıştır. Genel bir izleme stratejisinin tasarlanması veya değiştirilmesi sırasında ya da belirli bir ziyaret öncesinde görüşme stratejisinin oluşturulmasında uygulanmalıdır. Odak noktası, görüşme yapılacak olan özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin seçilmesidir. Her zaman olduğu üzere, değişmez bir şablon sunmaktan ziyade izleme oranlarının çalışmalarını geliştirmek üzere yararlı bulabilecekleri bir dizi seçenek ve konuyu sunmaktadır. Görüşmenin nasıl yürütüleceğine dair yönlendirme için, APT tarafından yayınlanmış olan *Alıkonulma Yerlerinin İzlenmesi: Pratik Bir Rehber'e* bakınız.

2. İlk dikkate alınması gerekenler

Özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kişilerle yapılan özel bireysel görüşmeler önleyici izleme ziyaretlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu görüşmeler gerek 'içeriden' birinci el bilginin alınmasını gerekse hak sahiplerinin kendi deneyimlerini ifade etmelerini sağlar. İzlemecilerin bir araya getirmeye çalıştıkları analitik yap-bozun önemli parçalarını oluşturur ve alıkonulma yerlerinde insan haklarının korunmasını etkileyen sistematik hataların belirlenmesini ve anlaşılmasını sağlayabilirler.

Etkili önleyici izleme için, çok sayıda kişi ile görüşme yapılmalıdır. Bazı izleme örgütleri herhangi bir alıkonulma yerinde bulunan kişilerin ancak %5'i, %10'u ve hatta %20'si ile görüşülmesiyle yeterli bir resmin oluşturulabileceğini düşünmektedir. Bu pek kolay olmayabilir. Çoğu zaman, tek bir tesiste yüzlerce hatta binlerce kişi tutuluyor olabilir. Sonuç olarak izlemeciler sınırlı insan, maddi ve zaman kaynaklarını en iyi şekilde kullanabilmek için karmaşık kararlar vermek durumunda kalabilir. Bu nedenle görüşme konusunda stratejik olunması gerekmektedir.

Seçime dair özel stratejilere değinmeden önce aşağıda sıralanan daha genel politika konularına girmekte yarar bulunmaktadır.

Ekip Büyüklüğü

İzleme örgütü kaynakları çerçevesinde ve ziyaret edilecek alıkonulma yerinin büyüklüğüne göre izleme ekibi üyelerinin sayısının azami düzeyde artırılması önemlidir. Bu sayede ekip bölünebilir ve küçük ekipler halinde paralel olarak çalışabilir. Böylelikle, belirli sürede daha fazla görüşme yapılabilir.

Bireysel Olarak ya da İkili Olarak Görüşme

Çoğu izleme örgütü her görüşmede biri süreci yöneten diğeri ise not alan iki izlemecinin bulunmasını tercih eder. Bunun açık avantajları bulunmaktadır. Ancak bazı örgütler, yeterince deneyimli olması koşuluyla izlemecilerinin tek başlarına görüşme yapmasına izin vermektedir. Bu aynı sürede daha fazla görüşme yapılmasını sağlar. Aynı zamanda görüşülen kişi açısından daha az tehditkâr bir durum yaratılır ve daha açık bir tartışma yaşanmasına katkıda bulunur. Ancak tutarlılık, tamamlanma, nesnellik ve güvenlik açısından dezavantajları bulunmaktadır.

Ziyaretin Uzunluğu

İzleme ziyaretlerinin süresinin uzatılması olasılığı da dikkate alınmalıdır. Bu görüşmeler ve ziyaretin diğer boyutları açısından daha fazla zaman kazanılmasını sağlar. Alıkonulmanın tüm boyutlarının kapsamlı olarak incelendiği derinlemesine ziyaretler söz konusu olduğunda, bazı kurum ve örgütler büyük alıkonulma yerleri için dört güne kadar uzayan ziyaretler gerçekleştirmektedir. Bu ziyaretlerin alternatifi ise daha kısa ve konu odaklı birbirini takip eden ziyaretlerdir.

Ziyaretlerin Sıklığı

Bir başka alternatif ise daha düzenli ve daha kısa ziyaretlerin gerçekleştirilmesidir. Bu, söz konusu merkez yakın mesafede ise daha uygundur. Bu koşullar altında, izleme ekibi ziyaret edilecek tesisin bir ya da daha fazla sayıda kısmını ya da her defasında belirli bir temayı seçebilir ve bu sayede tesisi kapsamlı biçimde aşamalı olarak izleyebilir. Önceden tarihi belirtilmeyen bir dizi sık ziyaret de caydırıcı etkisi açısından ek avantajlar sağlayabilir ve yetkililerin insan hakları koşullarına daha sürekli bir biçimde dikkat etmesini sağlayabilir. Ek olarak, daha düzenli ziyaretler aynı zamanda merkez yetkilileri, personel ve özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişiler ile ilişki inşa edilmesi ve durumun takibi için de iyi bir fırsat sağlar.

Hazırlık Bilgisi

Ziyaret öncesinde etkili hazırlık ve yeterli bilgiye erişimin önemi ne kadar vurgulansa azdır. Merkezdeki kişilerin ve yerlerinin listesi, hiyerarşik bilgileri de içeren personel listesi, sınıflandırma ve ayırma sistemlerinin bilgisi, tesis haritası ve benzeri diğer verilerin elde edilmesi izleme ekibinin görüşecekleri kişileri daha stratejik olarak seçmelerini ve mevcut kaynaklardan azami düzeyde yararlanmalarını sağlar.

3. Özel Görüşmeler için Tamamlayıcı Metodolojiler

Alıkonulma yerlerinin önleyici izlemesi alıkonulan kişilerin işkence, kötü muamele ve insanlık onuruna yakışmayan diğer muamelelere ya da bunların önlenmesinde başarısızlığa neden olan etkenlerin belirlenmesi ve analizine odaklanır. Bu risk etkenlerinin sistematik olarak etkisinin azaltılması ya da ortadan kaldırılmasını ve bireysel şikâyet ya da davalar yerine önleyici tedbirlerin önerilmesini amaçlar. Bu bağlamda, alıkonulanlarla yapılan özel görüşmeler, izlemecilerin kendi gözlemlerini de içerecek şekilde toplanan diğer bilgi ve analizler, belge ve kayıtların gözden geçirilmesi, yetkililerle görüşmeler ve kanun, kurum, politika ve usullerin analizi ile birleştirilmelidir. Bunların tamamı özel görüşmelerin içerik ve odağını zenginleştirir. Aşağıda sıralanan seçenekler görüşmelerin daha isabetli olması için değerlendirilebilir:

Ön Anket

Bazı izleme örgütleri ve kuruluşlar haberli ziyaret öncesinde alıkonulma merkezinde bir anket yapmaktadır. Anket temsili sayıda alıkonulan kişiye dağıtılır ve bunlardan toplanır. Soru formunda bireysel algılamalar ve deneyimler ele alınır. Bu soru formu temaların ya da ziyaret edilecek tesisin gidilecek kısımlarının önceden belirlenmesine yardımcı olur. Bu sürecin tam olarak nasıl uygulanacağı kendi içinde zorluklar barındırmaktadır, bu zorluklar arasında okur-yazarlıkla ilgili sorunlar, anonimliğin sağlanması ve gereken emek yoğun bilgi işleme süreci yer almaktadır. Ne var ki, bu bazı bağlamlarda, özellikle de küçük veya orta ölçekli merkezler için, genel metodolojiye başarılı biçimde entegre edilebilecek bir araçtır.

Ön Ziyaret

Ziyaret öncesi anketin bir alternatifi ise ön ziyarettir. Bu durum hakkında bir izlenim edinmek ve strateji belirlemek için asıl izleme ziyaretinden günler ya da haftalar önce tesisin hızla gezilmesi için yapılabilir. Bu seçeneğin avantajı, amacın derinlemesine izleme gerçekleştirmek olmaması nedeniyle ekibin tamamına başlangıçta ihtiyaç duyulmamasıdır. Buna ek olarak, merkez yöneticisi ya da kumandanı ile tanışma toplantısı bu erken aşamada yapılabilir. Bunun, ilişki kurulması ve ekibin tamamı merkeze geldiğinde zaman tasarrufu yapılmasını sağlaması umut edilir. Diğer hallerde ön ziyaret, izleme sonucu alıkonulmanın karşılaşılabilecek potansiyel risklerin hızlı bir değerlendirmesinin yapılması fırsatını sağlayabilir. Ön ziyaretin haberli olmasında yarar olsa da, izlemeciler ana ziyaretin tam tarihini yetkililere bildirip bildirmeme konusunda kendi tercihlerini kullanabilir.

Grup Görüşmeleri

İzleme ziyareti sırasında önceden grup görüşmelerinin ayarlanması durum ve merkezin işleyişi hakkında genel bilgi toplamak için yararlı bir yol olabilir. Bu, özel ziyaretlerde değinilecek konuları azaltmakla beraber bunların yerini almamalıdır. Aynı zamanda izleme organının özel görüşme yapmanın herhangi bir şekilde *olanaklı olmadığını* fark etmesi halinde, bu tek seçenek olacaktır. Ziyaretin başlangıcında bu gruplarla tam bir konu listesi üzerinden geçilmesi, daha yakından takip edilecek özel tema, sistem, olay ya da kişilerin belirlenmesi için yararlı bir ilk 'ateş ölçme' çalışması olabilir. Katı kuralları bulunmamakla beraber, alıkonulanlar tarafından işlenen ya da işlendiği iddia edilen suçlar, kişiler arası şiddet, gözdağı verme ya da cinsel şiddet gibi hassas konulara girilmemesine dikkat edilmelidir. Muhabir bulunma olasılığı dikkate alınmalıdır. Grup görüşmesinin amacı ve süreci dikkatli bir biçimde başlangıçta açıklanmalıdır. Buna ek olarak, gizlilik, onanmış rıza ve katılmama seçeneği de tıpkı bireysel görüşmelerde olduğu üzere vurgulanmalıdır.

4. Özel Görüşmeler için Kişi Seçimi Stratejileri

Genel (tematik olmayan) bir önleyici ziyaret içi görüşme stratejisinin geliştirilmesinde ana amaç, toplanan bilginin bir yandan belirli grup ya da bireyler tarafından yaşanan durumları yansıtırken bir yandan da genel koşulları temsil etmesinin sağlanması ve ele alınması gereken konulara işaret eder nitelikte olmasıdır. Bunu sağlayabilmek için görüşülecek kişilerin seçiminde dört genel yaklaşım kategorisi belirlenebilir. Daha fazla etkinlik için bunlar birleştirilmelidir:

1. Ad hoc seçim
2. Kritik konu seçimi
3. Temsili seçim
4. Ya hep ya hiç seçimi

AD HOC SEÇİM

Rasgele Seçim

Ekip ziyaret sırasında önsezi ya da gözlemlerine dayanarak görüşülecek kişileri rasgele seçebilir. Söz konusu kişilerden bazıları görüşmeyi reddederse, seçimleri saygıyla karşılanmalıdır. Ancak izlemeciler olası ret gerekçelerini değerlendirebilmeli ve kişiyi riske atmadan uygun şekilde yanıt vermelidir. Rasgele seçimin dezavantajı yetkililerin, personelin ya da alıkonulan diğerlerinin görüşülenlerin belirli bir nedenle seçildiğini düşünebilecek olmalarıdır. Bu misilleme olasılığını artırabilir. Aynı şekilde, izlemeciler

tesisi gezerken yetkililerin eşlik etmediği durumlarda daha az risk ile karşılaşmaktadır. Tek başına bu yöntem izlemecilerin bakış açılarına dair temsili bir örnekleme ulaşmasını sağlamaz.

Gönüllüler

Alıkonulan bireyler ya da bunların oluşturduğu gruplar ziyaret sırasında görüşmeye alınmayı isteyebilir. Bu da temsili bir örnekleme vermez ancak önceden planlanan seçimde atlanan yararlı bilgilerin elde edilmesini sağlayabilir. Özel konuşmak isteyen kişilerle görüşme için ayrılacak süre ziyaret planlamasına entegre edilmelidir ancak izlemeciler yalnızca gönüllü kişilerle görüşmelere dayanmamalıdır.

Yetkililerce Önerilen Kişiler

Yetkililer de ziyaret sırasında izlemecilerin bazı alıkonulanlarla görüşme yapmasını önerebilir. Genel olarak bu görüşmeler kabul edilmeli ancak ekibi asıl görüşme stratejisinden uzaklaştırmayacak biçimde yönetilmelidir. Bu görüşmelerin kabul edilmesi istenmiyorsa, izleme ekibinin önceden hazırlanmış gündeminin gerekleri vurgulanarak nazik bir biçimde reddedilebilirler.

KRİTİK KONU SEÇİMİ

Önceden Belirlenen Kişiler

İzleme organı özellikle hassas durumda bulunan bireylerin varlığı ya da söz konusu alıkonulma yerinde özel insan hakları ihlalleri iddiaları hakkında önceden bilgilendirilmiş olabilir ve büyük olasılıkla bu temelde görüşme yapmak isteyecektir. İzleme ekiplerinin önceden belirlenen ve haklarında kaygı duyulan kişilerle görüşme yapmayı istemesi halinde, izlemeciler aynı zamanda alıkonulan diğer kişilerle de bu görüşme öncesinde ve sonrasında benzer sürede görüşme yapmalıdır. Önleyici izleme açısından *belirli* olaylar hakkında bilgi toplamanın amacının sistemdeki sorunları anlamaya yönelik olduğu unutulmamalıdır. Hukuki tavsiye verme, dava açma ya da ihbarda bulunma amacıyla bireysel şikâyetlere aracılık etme, önleyici izleme etkinliklerinden kati bir biçimde ayrılmalıdır.¹

Kayıt ve Belgelerden Elde Edilen İpuçları

İzleme ziyareti sırasında kayıt ve diğer idari belgelerin incelenmesi sayesinde, izleme ekibi özel görüşmelerde ele alınması gereken endişe uyandırıcı konular ya da anormallikler ile karşılaşacaktır. Söz konusu kişiler önemli bir bilgi kaynağı olacaktır.

Geriye Dönük Görüşmeler

İzlemeciler belirli bir alıkonulma yerinden bırakılmış ya da buradan transfer edilmiş kişilerle oradaki deneyimleri hakkında görüşme yapmayı tercih edebilir. Görüşülenler genellikle artık söz konusu tesiste tutulmadıkları için daha açık olabilirler. Bu özellikle özgürlüklerinden yoksun bırakılanların görece kısa bir süre geçirdikleri yerler ya da yerinde görüşme yapmanın olanaklı olmadığı durumlarda önemlidir. İzlemeciler ayrıca transfer araçlarının da istismarın gerçekleşebileceği alıkonulma yerleri arasında olduğunu akılda tutmalıdır. Görüşmelerde bu yerlerdeki deneyimler de öğrenilmelidir.

¹ APT tarafından yayınlanacak olan “What is Prevention? and What is Preventive Monitoring?” (Önleme Nedir? ve Önleyici İzleme Nedir?) brifingine bakınız.

TEMSİLİ SEÇİM

Rasgele Örneklem

Etkili bir önleyici izleme için, yukarıda belirtilen seçim stratejileri özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişileri bakış açılarının temsili bir örneklemini vermek üzere tasarlanmış bir yönteme ek olarak kullanılmalıdır. Örneğin 'rasgele' bir örneklem, alıkonuların soyadlarının alfabetik olarak bölümlenmesiyle oluşturulmuş listelerden (A, B, C vb.) baştan ikinci kişi ya da ilk iki kişinin seçilmesi ya da daha basitçe listede onuncu ve onun katlarındaki sıralarda bulunanların alınması ile oluşturulabilir. Kesin formül alıkonular kaç kişinin bulunduğuna ve ekibin kaç görüşme yapmayı planladığına bağlı olarak değişecektir. Bu metodoloji mekânın gerçek planına ve diğer pratik etkenlere bağlı olarak değiştirilmelidir ve ekibin kimlerle görüşme yapmak istediği konusunda yetkililerin bilgi almasını gerektirdiğinden dezavantajlıdır.

İncelikli Rasgele Örneklem

Daha fazla hazırlık gerektirmekle birlikte daha temsili bir örneklemin ortaya çıkmasını sağlayan ve aynı sistemin daha karmaşık bir versiyonu olan yöntem ise izleme ekibinin stratejik ilgi kategorilerine giren kişiler listesinden seçim yapmaktır. Bu türden gruplamalara örnek olarak şunlar verilebilir: ömür boyu hapis cezasına çarptırılmış olanlar, gençler, yaşlılar, siyasi mahkûmlar, yeni gelenler, azınlık gruplarına mensup olanlar, terörizm benzeri ağır suçlardan tutuklananlar. Bu grupların türlerini belirledikten sonra izleme ekibi bunlardan görüşüleceklerin sayısına ya da oranına karar verebilir ve görüşülecekleri yukarıda anlatılan rasgele seçim yönteminin modifiye edilmiş bir versiyonuna göre seçebilir. Bu seçim yöntemi ayrıca başlangıçtaki grup görüşmeleri için adayların seçilmesinde de yararlıdır.

Belirtildiği üzere, bu metodolojilerin hepsi de önleyici izleme görüşmelerinin etkililiğini artırmak amacıyla birleştirilerek kullanılmalıdır.

YA HEP YA HIÇ SEÇİMİ

Küçük karakollar gibi sınırlı sayıda kişinin alıkonulduğu yerler söz konusu olduğunda izlemecilerin ya alıkonuların herkesle görüşmeyi ya da hiçbiri ile görüşmemeyi seçmesi önemlidir. Seçilenlere karşı misilleme olasılığının daha yüksek olması nedeniyle alıkonuların sadece bazıları ile görüşmekten kaçınmalıdırlar. Aynı zamanda toplu misillemelerin de yaygın olduğunu unutmamaları gerekir. Ekibin kurum ve yetkilileri ile deneyimleri ve daha sonraki ziyaretlerle durumu takip edebilme olanakları bu kararın verilmesinde belirleyici olacaktır.

5. Görüşme Stratejine İlişkin Dikkate Alınması Gereken Nihai Konular

Resmi ya da Gayri resmi

"Görüşmelerin" resmi olmak zorunda olmadığı unutulmamalıdır. İzlemeci ya da alıkonulma yerinde bulunan kişi tarafından başlatılmasına bakılmaksızın sohbet ve rahat konuşmalar bilgi toplamada yararlı olabilir. İzleme ekibi bir yandan kendilerinin ve ilgili aktörlerin güvenliğini sağlarken bir yandan da bu fırsatlara açık ve kolay yaklaşılabilir görünme konusunda bilinçli çaba sarf etmelidir.

Genel Tedbirler

Ek olarak, özel bir görüşme sırasında önemli bir bilgi elde eder etmez ekip, görüşülenin iznini almadan ya da bunun stratejik bir fırsat olduğu değerlendirilmeden hiçbir

şekilde bunu açıklayamaz. Beden dili bilinç dışı olarak pek çok işaret verebilir ve kurum personeli genellikle sözel olmayan işaretler de dâhil olmak üzere izleme ekibinin ziyaret boyunca ve hatta ayrılımlarından sonra davranışlarını inceler.

Ayrıca, konuyla ilgili önemli bir bilgi elde edildiğinde, uygun olduğunda ve azami dikkat sarf ederek, bu bilginin temkinli bir biçimde diğer görüşmelerde kullanılması önemlidir. Aynı bilgiye dair birden fazla kaynağın bulunması ilk kaynağa belli bir koruma sağlar ancak hatalı ya da toplu misillemelerin tamamen ortadan kaldırılması söz konusu değildir.

Misillemeler

İzleme görüşmelerine katılan alıkonulanlar ya da diğerleri açısından misilleme ve risklerin engellenmesine dair genel bir stratejinin bulunması ihtiyacını vurgulamak önemlidir. Bu türden misillemeler başta hâlihazırda insan hakları açısından kaygı uyandıran alıkonulma yerlerinde olmak üzere dünyanın her yerinde olmaktadır. İzleme ekibi ziyaret öncesinde, sırasında ve sonrasında *zarar vermeme* ilkesini proaktif olarak uygulamalıdır. Belirtildiği üzere, “ön ziyaret” yöntemi risklerin değerlendirilmesi ve hatta ziyaret öncesinde bunlara dair bir stratejinin benimsenmesi için fırsat sunmaktadır. Sorumlu bir izleme ekibi, kabul edilemez ya da kontrol edilemez bir riske dair işaretler taşıyan koşullar altında görüşme *yapmama* kararı almak durumunda olabilir.

Ekip, olabildiğince görüşmenin tüm aşamalarında görüşülmesi düşünülen kişiler tarafından gerek risk gerekse rıza ve gizlilik ile ilgili konuların anlaşılmasını sağlamalıdır. Görüşülen kişilere, görüşme *yapmamayı* tercih etmeleri konusunda herhangi bir neden bulunup bulunmadığına dair özellikle soru sorulmalıdır. Bu yolla, izlemeciler ile işbirliği yapma konusunda kendileri için olabilecek en iyi kararı alabilirler.

6. Sonuç

Alıkonulma konusunda önleyici izleme, izlemecilerin alıkonulan hangi kişilerle görüşme yapacakları konusunu düşünmelerini gerektirir. Bu sınırlı zaman, maddi ve insan kaynaklarının bulunduğu bir bağlamda izlemenin etkililiğini azami derecede artırmayı sağlar. Bir seçim stratejisinin bulunması izlemecilerin gerek genel durum gerekse hassas grupların durumları hakkında olabildiğince temsili bir fikir edinmelerini sağlar. Yukarıda özetlenen yöntemlerin birleştirilerek kullanılması bu hedeflere ulaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Her zaman olduğu üzere, izleme ziyaretinde toplanan bilginin kalitesi ne kadar yüksek olursa, analiz ve sisteme dair öneriler de o kadar iyi olacaktır. Bu, özgürlüklerinden yoksun kişilerin haklarına erişimlerini ve bunları kullanımlarını sağlama görevinin yerine getirmesine yardımcı olacak, işkence ve diğer kötü muameleyi önleyecek ve genel olarak alıkonulmada insan haklarının korunmasını artıracaktır.

